

ULOGA I ZNAČAJ UDRUŽENJA ILMIJJE U BOSNI I HERCEGOVINI U PERIODU OD 1950. DO 1971. GODINE¹

Adis SULTANOVIĆ
sultanadis@gmail.com
MIZ Sarajevo

SAŽETAK: U radu se analizira formiranje i aktivnosti Udruženja službenika Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u periodu od 1950. do 1971. godine. Također, prikazana je struktura i organizacija Udruženja službenika Islamske zajednice, materijalno obezbjeđivanje članova Udruženja, pružanje pomoći članovima u vršenju vjerskih dužnosti, te uticaj Udruženja na unapređenje vjerskomoralnog života.

Ključne riječi: Islamska zajednica, Bosna i Hercegovina, Udruženje ilmijje, imami i komunisti

Uvod

Bosanska ulema je vjerovala da će joj poratni sistem, u skladu s proklamiranim težnjama oslobodilačke borbe, omogućiti nesmetan nastavak rada na vjerskom i vjersko-prosvjetnom planu u džematima, mektebima i medresama. (Jahić, 2015) Međutim, komunistička vlast u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji (dalje: FNRJ), gdje je Bosna i Hercegovina² činila jednu od federalnih jedinica, opredijelila se za radikalno sekularno

ustrojstvo društva (sekularnu državu), što je značilo odvajanje države i vjere, potpunu sekularizaciju pravnog sistema i proglašenje vjere kao privatne stvari svakog pojedinca. Sljedbeno tome, nova vlast je pristupila uređenju normativnog okvira za državno-vjerske odnose sa vjerskim zajednicama državnim Ustavima iz 1946. i 1963. godine, Zakonom o pravnom položaju vjerskih zajednica iz 1953. godine. Prema F. Karčiću, zakonski okviri iskazivanja vjere u FNRJ su

bili daleko uži od relevantnih međunarodnih standarda. (Karčić, 2009) Posljedično tome, došlo je do društvene marginalizacije vjere i vjernika te slabljenja ekonomske baze vjerskih zajednica kroz oduzimanje njihove imovine različitim mjerama agrarne reforme, nacionalizacije i ekspropriacije. (Karčić, 2011) Povijesna je činjenica da je obnavljanje organizacije Islamske zajednice u prvim poslijeratnim godinama moralo uvažavati novo društveno-političko uređenje i

¹ Najveći dio ovog rada objavljen je u studiji: Adis Sultanović, *Bosanskohercegovački imami u vrijeme komunizma: društveni položaj i djelovanje imama u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1971. godine*, El-Kalem i Udruženje Ilmijje u BiH, Sarajevo, 2021.

² Od 1945. do 1963. godine koristio se naziv Narodna Republika Bosna i Hercegovina (NR BiH), a od 1963. godine ime države je promijenjeno u Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina (SR BiH). U ovom radu će se zbog lakšeg praćenja koristiti naziv Bosna i

Hercegovina (BiH), osim kada se budu navodili nazivi državnih normativnih akata ili citirali navodi u kojima se spominje službeni naziv države. Mustafa Imamović, *Vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji između dva svjetska rata*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2008, str. 121.

okolnosti. Zaokruživanje organizacijske strukture Islamske zajednice³ u poslijeratnom periodu predstavljalo je donošenje Ustava Islamske zajednice 1947. godine, a slijedit će Ustav Islamske zajednice 1959. i 1969. godine, kojim će se dodatno urediti organizacija Islamske zajednice.

Društveno-političku stvarnost u periodu poslije Drugog svjetskog rata obilježili su organi vlasti koji su nastojali eliminirati vjerski život, ili ga svesti u granice nužnih potreba, svodeći djelatnosti vjerskih zajednica, njenih službenika, ali i njenih pripadnika, isključivo na vjerske objekte i poslove. Važnu ulogu u tome su imali sljedeći državni organi: Komisija za vjerska pitanja u NR BiH, Uprava državne bezbjednosti i Jugoslovenska narodna armija, budući da je postojala simbioza državnog i partijskog aparata Komunističke partije Jugoslavije u svim sferama društvenog života. (Radić, 2002) Komisija za vjerska pitanja u Bosni i Hercegovini je od svog osnivanja imala veoma važnu ulogu u procesu realizacije državno-vjerskih odnosa u Bosni i Hercegovini. Ona je paralelno koordinirala i rad između republičkih organa po pitanjima vjerskih zajednica i pružala stručnu pomoć opštinskim organima uprave po pitanjima odnosa s vjerskim zajednicama. U Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini je diktirala sva dešavanja od interesa države. (Sultanović, 2021)

Nagomilane ratne štete i deficit kvalifikovanih imama će se drastično odraziti na ukupnu organizaciju i djelovanje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Represija državno-partijskih organa prema službenicima Islamske zajednice umnogome su otežali razvoj Islamske zajednice. Komunistička vlast je najveći dio vjerskih službenika smatrala

stvarnim ili potencijalnim državnim neprijateljima, jer se navodno nisu htjeli prilagoditi politici vlasti. To je za posljedicu imalo, kako napominje Dženita Sarač-Rujanac, da su brojni službenici svih vjerskih zajednica “zastrašivani, hapšeni, procesuirani, protjerivani, suđeni na višegodišnje robije s gubljenjem građanskih prava, ili pak na smrt, pod optužbom za kolaboraciju sa neprijateljima u toku rata, ili za oportunistički stav prema komunističkoj vlasti.”⁴ (Sarač-Rujanac, 2012:37)

Sredinom 1950-ih u Bosni i Hercegovini je uslijedila postepena promjena odnosa između države i vjerskih zajednica koju karakterizira postepeno popuštanje čvrstih stega nad vjerskim zajednicama. (Bećirović, 2017) Međutim, mnoge mjere vlasti prema vjerskim zajednicama i njihovim službenicima iz perioda represije ostale su i dalje na snazi, ali uvjetno rečeno, u blažem obliku. (Sultanović, 2021) Krajem 1960-ih i tokom 1970-ih godina “obrazuje se novi *modus vivendi*, prešutno razumijevanje vlasti i vjerskih zajednica. Jačanje Bosne i Hercegovine kao republike stvorilo je uslove u kojima su vjerske zajednice istupale slobodnije, posebno u zahtjevima za izgradnjom objekata i izdavačkoj djelatnosti.” (Sarač-Rujanac, 2012:62)

Osnivanje i reorganizacija Udruženja ilmijje u Bosni i Hercegovini

Početkom maja 1950. godine pokrenuta je akcija za osnivanje Udruženja ilmijje, profesionalnog udruženja gdje bi se imami kao vjerski službenici udružili u svoju profesionalnu organizaciju. “Do augusta 1950. godine izvršene su sve organizacione,

tehničke i druge pripreme za održavanje osnivačke skupštine. U vezi s tim, Inicijativni odbor za osnivanje Udruženja službenika Islamske zajednice u Narodnoj Republici Bosni i Hercegovini je 11. augusta 1950. godine obavijestio Državnu komisiju za vjerska pitanja o tačnom datumu održavanja Osnivačke skupštine, upućujući uz to i molbu da Komisija odredi svog predstavnika na ovom skupu.” (Bećirović, 2015) Osnivačka skupština Udruženja vjerskih službenika Islamske zajednice održana je 05.09.1950. godine u Sarajevu, kada je usvojeno da službeni naziv Udruženja bude “Udruženje Ilmijje u Narodnoj republici Bosni i Hercegovini”. U radu skupštine je učestvovalo “oko 200 biranih delegata vjerskih službenika IVZ u NR BiH i više gostiju iz političkog i vjerskog miljea.”⁵ Opisujući okolnosti u kojima je osnovano Udruženje ilmijje, kao i ciljeve njegova rada, Husein Đozo je kazao: “Vjerski službenici IVZ osjetili su potrebu osnivanja svoga udruženja u vremenu kada sve profesije i staleži osnivaju svoja udruženja, preko kojeg će najbolje moći štiti interese vjerskih službenika.” (Đozo, 1971:6) Međutim, po pitanju osnivanja Udruženja ilmijje u komunističkoj Bosni i Hercegovini Denis Bećirović je naglasio da je vrijeme osnivanja ovog Udruženja bilo teško i složeno i da je imalo za cilj uspostavljanje kontrole nad Islamskom zajednicom, te je služilo komunističkom režimu, uz značajnu podršku u radu od te iste vlasti. Uz to, Bećirović primjećuje da, “bez obzira što su predstavnici Udruženja ilmijje u Bosni i Hercegovini formalno isticali da su ključni zadaci u njihovom radu razmatranje staleških pitanja vjerskih službenika, unapređenje njihovog obrazovanja i popravljjanje

³ Naziv Islamska vjerska zajednica (IVZ) bio je u upotrebi do 1969. godine, kada je ista službeno promijenila ime u Islamska zajednica (IZ), s obrazloženjem da i sama riječ islamska sadrži pojam vjerska. U ovom radu će se zbog lakšeg praćenja koristiti naziv Islamska zajednica u BiH (IZ u BiH), osim u slučajevima kada se

budu navodili nazivi normativnih akata ove zajednice ili citirali navodi u kojima se spominje službeni naziv ove zajednice. Vidi više u: Muhamed Salkić, *Ustavi Islamske zajednice*, El-Kalem, Sarajevo, 2001, str. 247.

⁴ O ovom pitanju vidi još u: Arhiv Bosne i Hercegovine, (A BiH), Sarajevo, Komisija

za vjerska pitanja NR BiH (KVPBiH), kut. 5, broj 76/57, *Referat*, 1957., str. 2.

⁵ Vidi više u: Arhiv Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, (ARIZBiH), Sarajevo, IIZ-2-1/1950, *Zapisnik Osnivačke skupštine Udruženja vjerskih službenika IVZ u NR Bosni i Hercegovini*, str. 2-3.

teškog materijalnog položaja, nije se mogla sakriti očigledna politička nota u njihovom djelovanju.” (Bećirović, 2012:338 i 342) U prilog ovoj tvrdnji može poslužiti navod iz strogo povjerljive dokumentacije Komisije za vjerska pitanja Bosne i Hercegovine u kojoj se ističe da je “vlast radila na planu aktiviranja svećeničkih udruženja u smislu orijentacije njihovog članstva, kao i ostalih svećenika, na pozitivan odnos prema komunističkom društvu.”⁶ U godišnjem izvještaju o radu Komisije za vjerska pitanja BiH iz 1969. godine potvrđuje se politički cilj osnivanja Udruženja ilmije: “Osnovni cilj udruženja je bio: prihvatanje socijalizma kao društvenog poretka u kome vjerske zajednice imaju svoje mjesto, poštivanje pravnog poretka, borba protiv zloupotrebe vjerskih osjećanja, protiv političkog neprijateljstva i borba za bratstvo i jedinstvo naših naroda bez razlike na vjerska i nacionalna opredjeljenja.”⁷

Udruženje ilmije u Bosni i Hercegovini je svoje uporište imalo u Ustavu FNRJ iz 1946. godine (čl. 27), a nešto kasnije i u Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica (1953), gdje je priznato pravo vjerskim službenicima svih vjerskih zajednica da osnivaju svoja staleška (profesionalna) udruženja (čl. 9). Rješenjem Ministarstva unutrašnjih poslova NR BiH N-430/50 od 28. septembra 1950. godine odobrena su *Pravila Udruženja ilmije u NR BiH* i istog dana su stupila na snagu.⁸ Islamska zajednica je zvanično od prvog dana priznala Udruženje ilmije u Bosni i Hercegovini. Za prvog predsjednika Udruženja izabran je Zufer ef. Bešlić, a za sekretara Sulejman ef. Kemura. Kao prvi i osnovni zadatak koji je postavljen pred ovo Udruženje

neposredno po njegovom osnivanju bilo je “sprovođenje organizacije na terenu.” (Đozo, 1971:51) Funkcioneri glavnog odbora Udruženja ilmije su u timovima obišli skoro sva sreska mjesta u Bosni i Hercegovini i “po prvi put”, kako to ističe Sulejman Kemura, “poslije rata došli u lični kontakt sa svim imamima, sa njima razgovarali, upoznali se sa njihovim stanjem i davali im uputstva o radu Udruženja ilmije.” (Kemura, 1953:51)

Osnovni oblik organizovanja Udruženja ilmije u Bosni i Hercegovini su bila 32 pododbora i 26 povjerenstava. “U BiH su formirani pododbori ovog Udruženja u onim srezovima gdje ima najmanje 15 vjerskih službenika. U srezovima gdje je taj broj bio manji osnovana su povjereništva koja su teritorijalno potpadala u sastav pododbora najbližeg sreza.” (Bećirović, 2012:341) Pododborima Udruženja ilmije je nakon formiranja naloženo, od glavnog odbora Udruženja, “da se članovi uzdižu vjersko-moralno, da se osposobljavaju intelektualno, da se kulturno-prosvjetno i politički uzdižu kako bi mogli shvatiti današnja zbivanja kod nas i u svijetu.” (*Glasnik VIS za FNRJ*, 1951:12) Udruženje ilmije u BiH je 1951. godine imalo “719 članova, a do 1957. godine imalo je 780 članova koji su djelovali u 30 sreskih odbora i 20 povjerenstava.” (*Glasnik VIS u FNRJ*, 1952:366) U toku 1959/60. godine ustrojena je evidencija članstva Udruženja ilmije u Bosni i Hercegovini, a uvedeni su i kartoni ličnih podataka za svakog člana prema formularima, koje su popunili sreski odbori, a štampane su i legitimacije za svakog člana. (Đozo, 1971) Na skupštini Udruženja ilmije u BiH, održanoj 12.09.1961. godine, usvojena su nova pravila prema kojima

se smanjuje broj pododbora sa 30 na 12 (spajaju se) s intencijom da se uspostavi bolja veza između Glavnog odbora, pododbora i povjerenstava ovog Udruženja.

Početak 1960-ih za predsjednika Udruženja ilmije Bosne i Hercegovine izabran je hfz. Husein ef. Mujić, glavni imam iz Tuzle, a za sekretara Naim ef. Hadžić, glavni imam iz Bugojna. U arhivskoj dokumentaciji Komisije za vjerska pitanja NR BiH pohvaljuje se njihov izbor na čelo Udruženja, pod obrazloženjem da su izabrani “mladi, perspektivni, studiraju orijentalistiku i sa njima će biti moguće ostvariti punu saradnju.”⁹ Na šestoj redovnoj skupštini Udruženja ilmije u Bosni i Hercegovini održanoj 8. jula 1964. godine, provedeni su izbori za glavni odbor Udruženja, gdje je za predsjednika izabran Husein Đozo, a za sekretara hfz. Sinanuddin Sokolović. Usvojena su nova Pravila o organizaciji Udruženja prema kojima na terenu postoje sljedeće društvene jedinice: “8 odbora, 25 pododbora i 18 povjerenika Udruženja.”¹⁰ Udruženje ilmije u BiH je 1965. godine imalo 852 članova, a 1966. godine 800 članova.¹¹ Kada se u izvještajima Komisije za vjerska pitanja govori o brojnom stanju članova Udruženja ilmije u Bosni i Hercegovini, redovno se ističe i pohvaljuje činjenica da su svi službenici Islamske zajednice učlanjeni u Udruženje ilmije Bosne i Hercegovine.

Udruženje ilmije je 1969. godine usvojilo novi *Pravilnik* prema kojem se rukovodstvu stavlja u dužnost da se članovi idejno-staleški razvijaju. Zatim da se radi na vjersko-stručnom i intelektualnom uzdizanju članova. Bez sumnje je da je veća svijest, viša stručnost i aktivnost članova Udruženja ilmije, mogla samo pozitivno

⁶ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 7, br.16/59, (Strogo povjerljivo) Informacija o nekim problemima, str. 1.

⁷ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 45, br. bb/69, *Godišnji izvještaj o radu Republičke komisije za vjerska pitanja SR BiH*, Sarajevo, april 1969., str. 19.

⁸ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 4, br. 39/55, *Izvještaj ZKVP pri Predsjedništvu*

NRBiH za 1950. godinu, 03.01.1951.

⁹ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 13, br. 197/61, *Održana jubilarna skupština Udruženja Ilmije*, 1961., str. 43.

¹⁰ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 21, br. 516/64, *Raspis područnim jedinicama Udruženja ilmije, (Izbori u Udruženju ilmije u SR BiH)*, 01.09.1964., str. 1-2.

¹¹ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 42, br. 417/65, *Statistički i drugi podaci vjerskih zajednica u BiH*, str. 2; A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 40, br. 412/66, *Pregled brojnog stanja članova svešteničkih udruženja 1966*, tabela 7. Podaci o broju članova Udruženja ilmije od 1967. do 1971. ovom autoru nisu dostupni.

odražavati na ukupan vjerski život muslimana. (Šukrić, 2006)

Posmatrano iz vizure državnih vlasti, formiranje Udruženja ilmijje u Bosni i Hercegovini imalo je, pored ostalog, za cilj uspostavljanje kontrole nad Islamskom zajednicom. Uzimajući u obzir ovu činjenicu, u saveznoj Komisiji za vjerska pitanja u Beogradu su naglašavali da je od posebnog interesa za državu da se intenziviraju kontakti između predstavnika vlasti, Socijalističkog saveza i Udruženja ilmijje, “kako bi se odozdo na sveštenstvo izvršio uticaj.”¹²

Odnos organa vlasti prema Udruženju ilmijje u Bosni i Hercegovini najbolje ilustruje dokument Komisije za vjerska pitanja NR BiH iz 1959. godine u kojem se od lokalnih organa vlasti traži da “svaki ozbiljniji zahtjev vjerskih službenika treba pažljivo razmotriti i da u svakom slučaju treba tražiti protuuslugu, a rješenje tog zahtjeva posmatrati sa stanovišta saradnje.”¹³ Shodno tome, na dotacije države prema ovom Udruženju treba gledati kroz prizmu ucjenjivačke politike ondašnje vlasti.

Uloga i značaj Udruženja ilmijje u Bosni i Hercegovini od 1950. do 1971. godine

Udruženje ilmijje u Bosni i Hercegovini je težište svoga rada usmjerilo na “uzdizanje svojih članova u vjerskom, moralnom i kulturno-prosvjetnom pogledu, širenjem svoje štampe, kao i pružanjem pomoći u slučajevima gdje je to bilo potrebno.” (Šukrić, 2006:101) U režiji Udruženja ilmijje je “prvo pokrenut *Takvim* 1951. godine gdje su se uz kalendarski dio objavljivali i pojedini tekstovi, kao što je gradivo iz vjeronauke, jer je bila velika potreba zbog nestašice vjeronaučnih udžbenika. Uz kalendarski dio, Udruženje je štampalo i štivo

iz vjeronauke da bi se muslimanska mladež i ostali pripadnici IZ mogli upoznati s glavnim vjerskim dužnostima i principima islama, jer se na terenu osjećala velika potreba za tim gradivom. Tokom 1963. godine objavljen je *Mevlud* autora Rešada Kadića, koji je štampan u 54.000 primjeraka. U septembru 1970. Udruženje je pokrenulo svoje glasilo *Preporod* koje se kontinuirano izdavalo do kraja 1979. godine kada Preporod preuzima tadašnje Starješinstvo Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. (Bušatlić i dr, 2012:189)

Shodno činjenici da je jedan od važnih zadataka bio i permanentan rad na vjersko-stručnom i intelektualnom uzdizanju članova, Udruženje ilmijje u Bosni i Hercegovini je organizovalo kurseve za pripremanje članova za polaganje imamskog ispita za vrijeme ferijalnog odmora u Medresi. U pitanju su bili prvenstveno imami “koji nisu mogli podnijeti dokaze o svojoj vjerskoj naobrazbi, ili su naobrazbu stekli privatnim učenjem i zatekli se od ranije u službi.” (Đozo, 1971:52)

U rezoluciji Udruženja ilmijje Bosne i Hercegovine koja je donesena na VI redovnoj Skupštini Udruženja ilmijje u BiH, održanoj 08.07.1964. godine, primjetan je poziv na stručno uzdizanje imama, jer su “potrebe savremenog života postavile pred vjerskog službenika nove zadatke i proširile njegovu funkciju. Stoga se nameće kao nužno i prijeko potrebno što ozbiljnije prići izučavanju pitanja stručnog uzdizanja vjerskog kadra i pronalaženju zajedno sa organima IVZ što prikladnijih i savremenijih mjera u tom pogledu.” (Đozo, 1971:124) Shodno tome, rukovodstvo Udruženja ilmijje je 24.08.1964. godine donijelo zaključak da svi odbori Udruženja formiraju kurseve za svoje područno članstvo na kojima se trebaju obrađivati: “Kiraet”, “Akaid”,

“Ahlak”, “Vaz”, “Fikh”, “Historija islama”, “Higijena” i sl. Predavači su trebali biti izrasliji imami, svršeni Gazi Husrev-begove medrese, Više islamske šerijatske teološke škole (VIŠT) i dr. Kursevi su bili planirani sedmično, ili barem svakih petnaest dana po dva-tri sata, pazarnim danom kada imami dolaze u grad.¹⁴ Na seminarima su tretirane i druge teme koje nisu bile primarno vjerske, što svjedoči seminar Udruženja ilmijje za područje Hercegovine, održan 20. i 21.10.1970. godine. Pored vjerskih tema, na ovom seminaru upriličena su predavanja o sljedećim temama: “O ulozi nesvrstanih država i međunarodnom položaju Jugoslavije, problem maloljetničke delikvencije, pitanje prenaseljenosti, poljoprivredni razvoj sela sa posebnim osvrtom na uzgoj voćarstva, cvjećarstva i valjanosti primjene agrotehničkih mjera u poljoprivredi.”¹⁵

Koliko je bilo važno pitanje obrazovanja vjerskih službenika, imama za ovo Udruženje, potvrđuje i skupština Udruženja ilmijje Bosne i Hercegovine povodom 18. godišnjice njegova reosnivanja, koja je održana 26.09.1968. godine u Banjoj Luci. Skupština je izglasala više zadataka od posebnog značaja za Udruženje ilmijje. Kao prvi zadatak naglašeno je obrazovanje imama u duhu vremena. Drugi zadatak je bila vjerska obuka uz zaključak da se imami trebaju ocjenjivati prema zalaganju na planu vjerske nastave. Treći zadatak je bila distribucija vjerskih publikacija (knjiga i štampe), a kao četvrti prioritet je bilo insistiranje na međubratskoj saradnji s drugim vjerama. Peti prioritet je bilo pojačati prikupljanje materijalnih sredstava, gdje se od imama tražilo više angažmana na terenu, iako je to bilo u nadležnosti džematskih odbora i odbora Islamske zajednice. Delegati su usvojili i zaključak da

¹² A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 11, br. 364/61, *Zapisnik sa sastanka u Saveznoj komisiji za vjerska pitanja održanog* 23.12.1960, str. 6.

¹³ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 7, br. 127/59, *Izvjestaj o stanju vjerskih*

zajednica i radu KVPBiH, 1959, str. 9.

¹⁴ Vidi više u: A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 21, br. 516/64, *Raspis područnim jedinicama Udruženja ilmijje, (Izbori u Udruženju ilmijje u SR BiH)*, 01.09.1964., str. 4.

¹⁵ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 53, br. 103/71, “Odbor Udruženja službenika Islamske zajednice za područje Hercegovine održao seminar”, *Informacija*, god. 6, br. 1, maj 1971, str. 10.

se ubuduće forsira priča o otvaranju Teološkog fakulteta u Sarajevu, kao i slanje studenata u Kairo.¹⁶

Vrijedno spomena je i to da su članovi Udruženja ilmijje u BiH pomagali stipendiranje budućih imama, učenika u Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu. Tako je pododbor Udruženja ilmijje u Foči 1965. godine pokrenuo akciju osnivanja Fonda za stipendiranje učenika Gazi Husrev-begove medrese s fočanske regije, u čije svrhe su vrlo brzo sakupili 18.000 dinara. (Maglajlija, 1965) Sličnu akciju pokrenuo je i pododbor Udruženja ilmijje u Tešnju, koja je uspješno sprovedena u mjesecu ramazanu 1966. godine, prilikom koje je sakupljeno 510.000 dinara, što je bilo dovoljno za dvije godišnje stipendije učenika u medresi. (Ljevaković, 1966)

Članstvo Udruženja ilmijje u Bosni i Hercegovini je bilo angažirano i u kampanji upisivanja muške i ženske djece u osnovne škole. (Kemura, 1953) Pored toga, u dokumentaciji Komisije za vjerska pitanja Bosne i Hercegovine zabilježeni su podaci o članstvu imama u Crvenom krstu, sportskim odborima, odborima Saveza boraca, upravama zadruga i dr.¹⁷ Važno je primijetiti da je Udruženje ilmijje u Bosni i Hercegovini 1969. godine od svoga članstva tražilo da pojača praksu mobilizacije pripadnika Islamske zajednice u svim društvenim akcijama, naročito "izgradnji puteva,

elektrifikaciji sela, podizanju škola, otvaranju ambulanti, preduzimanju raznih zdravstveno-higijenskih mjera itd, primjeni agrotehničkih mjera i savremenih načina obrađivanja poljoprivrede." (Đozo, 1970:129-130)

Humanitarnu i socijalnu odgovornost prema društvu Udruženje ilmijje je iskazivalo i u slučajevima prirodnih nesreća, kao što su zemljotresi ili poplave. Naime, finansijsku podršku unesrećenim Udruženje je uputilo nakon zemljotresa u Banjoj Luci 1969. godine, kada se, pored opće finansijske podrške, posebna pomoć pružila imamima članovima Udruženja oštećenim zemljotresom u Banjoj Luci.¹⁸ Pored navedenog, širi koncept podrške kulturnom i društvenom uzdizanju uleme, ovo Udruženje je njegovalo i kroz ekskurzije, kao što je bila godišnja ekskurzija u Istanbul (Turska) 1966. godine. (Đozo, 1970)

Zaključak

U novonastalim prilikama poslije Drugog svjetskog rata, obilježenim reduciranjem vjerskih prava i sloboda, izabrani predstavnici Islamske zajednice morali su uložiti mnogo više energije i umijeća kako bi očuvali osnovne funkcije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Na osnovu prezentiranih činjenica može se prepoznati intencija kod

rukovodstva Udruženja ilmijje za preživljavanjem surovog društveno-političkog sistema, zarad uspješnijeg djelovanja i boljih rezultata u radu vjerskih službenika. Sagledavajući ukupni značaj Udruženja ilmijje u Bosni i Hercegovini od 1950. do 1971. godine, može se zaključiti da bi društvena pozicija vjerskih službenika Islamske zajednice, među kojima je najviše imama, u naznačenom periodu bila dosta teža bez ovog Udruženja. Ono je pružilo vrijedan doprinos u rješavanju važnih profesionalnih pitanja i problema kod svoga članstva – imama, kao što su: pružanje finansijske i humanitarne pomoći, stručna edukacija, stipendiranje učenika Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu i dr. Takav značaj Udruženja ilmijje nije slučajna, s obzirom na to da je suština njegove aktivnosti bila u tome, kako to naglašava Muharem Hasanbegović, "da okupi intelektualne potencijale i da ih rasporedi na takav način da oni domišljaju prava rješenja na izazove koje društvo nameće."¹⁹

Nadasve, uzimajući u obzir sve povijesne okolnosti i činjenice do kojih smo došli, može se kazati da je Udruženje ilmijje u Bosni i Hercegovini kao institucija doprinijelo razvoju odnosa između Islamske zajednice i države u onoj mjeri koja je političkom kursu bila prihvatljiva i odgovarajuća.

¹⁶ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 42, br. 420/68, "Održana skupština Udruženja muslimanskih sveštenika-ilmijje 26.09.1968.", *Bilten KVP OS-e Banja Luka*, br. 1, oktobar 1968, str. 4.

¹⁷ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 20, br. 239/63, *RKVP SR BiH – Izvještaj za 1963. godinu*, februar 1964, str. 10 i 12.

¹⁸ A BiH, Sarajevo, KVPBiH, kut. 23,

br. 282/64, *Saopćenja za javnost*, 1964.

¹⁹ Intervju: Muharem Hasanbegović, razgovarao Adis Sultanović u Sarajevu, 03.10.2018. godine.

Literatura

Arhiv

Arhiv Bosne i Hercegovine, Komisija za vjerska pitanja NRBiH.

Arhiv Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Knjige i članci

(1951). "Zadaci pododbora Udruženja ilmijje", *Glasnik VIS za FNRJ*, II, 1-3, 11-12.

(1952). "Godišnja skupština Udruženja ilmijje", *Glasnik VIS u FNRJ*, II, 7-9, 362-381.

Bećirović, Denis (2012). *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini u vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945-1953)*, Zagreb-Sarajevo: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju – Islamska

zajednica u Hrvatskoj, Medžlis Islamske zajednice Zagreb – Institut za istoriju Sarajevo.

Bećirović, Denis (2015). "Osnivanje, položaj i aktivnosti prvog udruženja službenika Islamske zajednice u socijalističkoj Bosni i Hercegovini", *Historijska misao*, I, 1, 207-226.

Bećirović, Denis (2017). "Ustavopravno

- reguliranje položaja vjerskih zajednica kao osnova za periodizaciju historije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1992. godine”, *Prilozi*, 46, 193-212.
- Bušatlić, Ismet i drugi (2012). *100 godina Udruženja ilmijje*, Sarajevo: Udruženje ilmijje IZ u BiH.
- Dozo, Husein (1971). *Spomenica o dva-desetogodišnjem postojanju Udruženja ilmijje u SR Bosni i Hercegovini*, knjiga 1, Sarajevo: Preporod.
- Imamović, Mustafa (2008). *Vjerske zajednice u Bosni i Hercegovini i Jugoslaviji između dva svjetska rata*, Sarajevo: Pravni fakultet.
- Intervju: Muharem Hasanbegović, razgovarao Adis Sultanović u Sarajevu, 03.10.2018. godine.
- Jahić, Adnan (2015). “Bilješke o djelovanju bosanskohercegovačke uleme u Drugom svjetskom ratu (1941-1945)”, *Historijska misao*, Tuzla: Društvo historičara Tuzlanskog kantona BiH, I, 1, 204.
- Karčić, Fikret (2011). *Religija i pravo: Kratak uvod*, Sarajevo: Connectum.
- Karčić, Fikret (2009). “Praksa iskazivanja islama u sekularnoj državi”, *Islamske teme i perspektive*, Sarajevo: El-Kalem, 29-131.
- Kemura, Sulejman (1953). “Kratak osvrt na rad Udruženja ilmijje NRBiH”, *Glasnik VIS FNRJ*, IV, 1-3, 51.
- Ljevaković, Muharem (1966). “Što rekoše to učiniše”, *Glasnik VIS u SFRJ*, XXIX, 5-6, 280.
- Maglajlija, Abdulah (1965). “Akcija je uspjela”, *Glasnik VIS u SFRJ*, XXVI-II, 5-6, 1965, 194.
- Radić, Radmila (2002). *Država i vjerske zajednice 1945-1970*, knjiga I i II, Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije.
- Sarač-Rujanac, Dženita (2012). *Odnos vjerskog i nacionalnog u identitetu Bošnjaka od 1980. do 1990. godine*, Sarajevo: Institut za istoriju.
- Salkić, Muhamed (2001). *Ustavi Islamske zajednice*, Sarajevo: El-Kalem.
- Statistički godišnjak SFRJ 1960*, (1960). Beograd: Savezni zavod za statistiku SFRJ
- Sultanović, Adis (2021). *Bosanskohercegovački imami u vrijeme komunizma: društveni položaj i djelovanje imama u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1971. godine*, Sarajevo: El-Kalem i Udruženje Ilmijje u BiH.
- Šukrić, Nijaz, M. (2006). *Organizacija i oblici vjerskoprosvjernog života muslimana Bosne i Hercegovine od 1945. do 1976. godine*, Sarajevo: El-Kalem.

الموجز

دور جمعية «علماء» وأهميتها في البوسنة والهرسك
بين عامي 1950-1971

آديس سلطانونوفيتش

يقدم هذا المقال تحليلاً لتأسيس ونشاطات جمعية موظفي المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك في الفترة من عام 1950 إلى عام 1971، كما يستعرض البنية الهيكلية لمنظمة جمعية موظفي المشيخة الإسلامية، والضمان المادي لأعضاء الجمعية وتقديم المساعدات لهم في أداء مهامهم الدينية، وكذلك تأثير الجمعية في تطوير الحياة الدينية.

الكلمات الرئيسية: المشيخة الإسلامية، البوسنة والهرسك، جمعية «علماء»، الأئمة، الشيوعيون.

Summary

SIGNIFICANCE AND THE ROLE OF ILMIYYAH
ASSOCIATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA
IN THE PERIOD 1950-1971

Adis Sultanović

This article analyses the formation and activities of the Association of the Islamic Community of Bosnia and Herzegovina employees in the period 1950-1971. It also presents an overview of the structural organization of the Association of employees of the Islamic Community, schemes of financial support to the members of the Association, and systems for supporting the members in their religious duties, and it reviews the role of the Association in promotion of a religious and moral lifestyle.

Keywords: The Islamic Community, Bosnia and Herzegovina, Ilmiyyah Association, imams, communists